

УДК 343.9:636

ЩОДО КІЛЬКІСНИХ І ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ЖОРСТОКОГО ПОВЕДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ В УКРАЇНІ

Шуміло О.О., аспірант
кафедри кримінології і кримінально-виконавчого права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено кримінологічному аналізу кількісних і якісних показників жорстокого поводження з тваринами в Україні на основі офіційних статистичних даних правоохоронних органів і результатів проведеного автором емпіричного дослідження.

Ключові слова: жорстоке поводження з тваринами, рівень злочинності, коефіцієнт злочинної інтенсивності, коефіцієнт злочинної активності, географія злочинності.

Статья посвящена криминологическому анализу количественных и качественных показателей жестокого обращения с животными в Украине на основе официальных статистических данных правоохранительных органов и результатов проведенного автором эмпирического исследования.

Ключевые слова: жестокое обращение с животными, уровень преступности, коэффициент преступной интенсивности, коэффициент преступной активности, география преступности.

Shumilo O.O. CONSIDERING QUANTITATIVE AND QUALITATIVE INDICATORS OF ANIMAL ABUSE IN UKRAINE

The article is devoted to criminological analysis of quantitative and qualitative indicators of animal abuse in Ukraine, given official statistical data of law enforcement bodies and results of authors' empirical research.

Key words: animal abuse, crime rate, rate of criminal intensity, rate of criminal activity, geography of crime.

Постановка проблеми. Проблема запобігання жорстокому поводженню з тваринами має яскраво виражений міждисциплінарний характер. Однак, за умов її очевидної актуальності для юристів, психологів, педагогів, зоозахисників тощо, на сьогодні цей феномен в Україні не має ані глибокої теоретичної розробки, ані розгорнутого емпіричного вивчення. Тому, як видається, наше дослідження неможливе без аналізу кількісних і якісних показників жорстокого поводження з тваринами, адже тільки спираючись на статистичні дані ми можемо уявити реальний стан та основні тенденції розвитку цього феномена.

Ступінь розробленості проблеми. Деякі кримінально-правові та кримінологічні аспекти вивчення жорстокого поводження з тваринами були висвітлені у працях І.А. Головка, О.В. Богатової, В.С. Мірошніченка, однак комплексне кримінологічне дослідження статистичних показників і судової практики у кримінальних справах за ст. 299 КК України досі відсутнє, чим була зумовлена тема дослідження.

Мета. Проведення кримінологічного аналізу кількісних і якісних показників жорстокого поводження з тваринами в Україні на основі офіційних статистичних даних правоохоронних органів і результатів проведеного автором емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай для створення кримінологічної характеристики злочинності, груп злочинів або окремих злочинних проявів кримінологи використовують такі показники, як рівень, коефіцієнти, структура, географія, топографія і динаміка [1, с. 182; 6, с. 36; 8, с. 175]. Однак ця су-

купність є не простим набором індикаторів, а продуктом дослідження зв'язків між цими елементами, результатом проведеного кримінологічного дослідження кількісно-якісних вимірів тих чи інших видів злочинності, або всієї злочинності, внаслідок чого виникає узагальнене уявлення про характер, тенденції розвитку злочинності взагалі чи окремих видів злочинів зокрема, а також про основні риси злочинця [3, с. 70].

Як відомо, під рівнем злочинності розуміється абсолютне число вчинених злочинів і осіб, котрі їх вчинили, на певній території за певний відрізок часу. Зауважимо, що в цьому випадку мовиться про рівень зареєстрованих злочинів згідно зі статистичною звітністю Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України (з 20 листопада 2012 р. – Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України), оскільки рівень фактично вчинених злочинів, передбачених частинами 1 і 2 ст. 299 КК України, залишається невідомим. Так, усього за 2006–2014 р. р. правоохоронними органами було виявлено 415 злочинів, передбачених ст. 299 КК України, а саме: у 2006 р. – 21, у 2007 р. – 24, у 2008 р. – 56, у 2009 р. – 39, у 2010 р. – 31, у 2011 р. – 26, у 2012 р. – 84, 2013 р. – 93, у 2014 р. – 41. Кількість виявлених осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 299 КК України, також є надзвичайно низькою. Так, за вказаний період часу правоохоронними органами було виявлено: у 2006 р. – 14 осіб, у 2007 р. – 12, у 2008 р. – 34, у 2009 р. – 31, у 2010 р. – 15, у 2011 р. – 19, у 2012 – 15*, у 2013 – 18, у 2014 – 13.

Аналіз наведених показників дозволяє зробити певні висновки. По-перше, кількість

* Примітка. Станом на 20 листопада 2012 року.



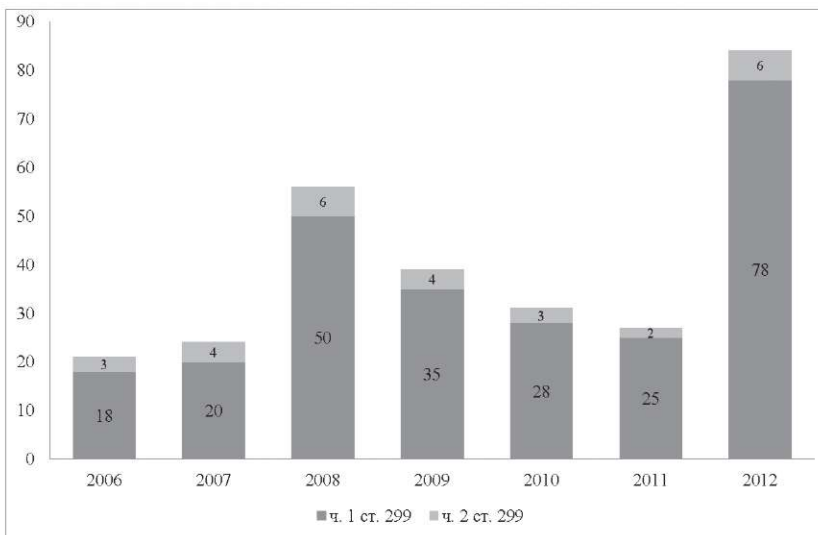
zareєстрованих злочинів і виявлених осіб, які жорстоко поводитися з тваринами в Україні, залишається вкрай малою. Такий стан обумовлений природною та штучною латентністю цієї категорії правопорушень, низьким рівнем реєстраційної дисципліни працівників правоохоронних органів, відсутністю усвідомлення високого ступеня суспільної небезпеки цього злочину у правовій культурі українців тощо. По-друге, значна кількість злочинів, передбачених ст. 299 КК України, вчиняється за сукупністю з іншими, більш тяжкими кримінальними правопорушеннями – хуліганством, крадіжками, завданням легких та середньої тяжкості середніх ушкоджень тощо, однак, відповідно до п. 8 Інструкції про єдиний облік злочинів у разі вчинення двох чи більше різних злочинів однією злочинною дією обліковується найтяжчий злочин, що також певною мірою викривляє офіційні кількісні показники. По-третє, незважаючи на значне збільшення кількості облікованих злочинів цієї категорії з 20 листопада 2012 року (через набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України та відповідними змінами до порядку обліку заяв і повідомлень про вчинені злочини), порівняно з попередніми роками, кількість виявлених осіб коливається у межах показників попередніх років, що свідчить про відсутність якісних зрушень у розслідуванні жорстокого поводження з тваринами.

Традиційно рівень злочинності доповнюється даними про рівень судимості, тобто кількість засуджених осіб за аналогічний відрізок часу на тій самій території. Згідно зі статистичною звітністю Державної судової адміністрації України всього за 2006–2014 р. р. за ст. 299 КК України було засуджено 97 осіб, зокрема у 2006 р. – 7, у 2007 р. – 3, у 2008 р. – 17, у 2009 р. – 18, у 2010 р. – 11, у 2011 р. – 6, у 2012 р. – 14, 2013 р. – 6, у 2014 р. – 15. Однак такі показники не повністю відображають реальну кількість осіб, засуджених за жорстоке поводження з тваринами

ми протягом указанного періоду, адже подібно до правил обліку заяв та повідомлень про злочини у правоохоронних органах, згідно з п. 3.2.7. Інструкції щодо подання і заповнення форм звітності про розгляд апеляційними та місцевими (крім господарських) судами судових справ і матеріалів, у разі винесення обвинувального вироку за вчинення двох або більше злочинів, облік ведеться за статтею КК України, санкція якої передбачає більш суворе покарання, а якщо санкції статей рівні, облік ведеться за найбільш поширеними злочинами.

Для поглибленого аналізу кількісних показників злочинності та окремих видів злочинів за певний відрізок часу у зв'язку з мінливою демографічною обстановкою криминологи використовують такі відносні показники, як коефіцієнт злочинної інтенсивності і коефіцієнт злочинної активності. За результатами опрацювання інформації Державної служби статистики України, ДІАЗ МВС України і Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України, коефіцієнт злочинної інтенсивності жорстокого поводження з тваринами дорівнював у 2006 році – 0,05, 2007 – 0,05, 2008 – 0,12, 2009 – 0,09, 2010 – 0,07, 2011 – 0,06, 2012 – 0,18, 2013 – 0,20, 2014 – 0,09 на 100 тис. населення. Таким чином, після різкого зростання показника у 2012–2013 роках, викликаного перехідним періодом у веденні статистичного обліку злочинності, у 2014 році значення коефіцієнта повернулося до минулих меж. Коефіцієнт злочинної активності жорстокого поводження з тваринами, тобто кількість виявлених злочинців на 100 тис. населення (віком старше 14 років) складав: у 2006 році – 0,04, 2007 – 0,03, 2008 – 0,09, 2009 – 0,08, 2010 – 0,04, 2011 – 0,05, 2012 – 0,04, 2013 – 0,05, 2014 – 0,03. Як уже було зазначено вище, такі показники, на жаль, свідчать про відсутність будь-яких якісних зрушень у розслідуванні жорстокого поводження з тваринами після набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України.

Структуру жорстокого поводження з тваринами можна охарактеризувати, по-перше, шляхом дослідження статистичної звітності ДІАЗ МВС України й Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України (так звана спрощена статистична структура), а, по-друге, шляхом аналізу кримінально-правових та криминологічних ознак, отриманих у результаті суцільного вивчення автором 107 архівних кримінальних справ і проваджень, розглянутих місцевими судами за ст. 299 КК України протягом 2006–2015 років. Зауважимо,



Малюнок 1. Структурний розподіл жорстокого поводження з тваринами за 2006–2012 роки (за даними ДІАЗ МВС України та Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України)

що структурний розподіл за низкою кримінально-правових ознак, що тісно пов'язані з кримінологічною характеристикою особистості винного у жорсткому поводженні з тваринами (співучасть, момент виникнення наміру, мотив, мета), є складовою кримінологічного дослідження особистості злочинця.

Одним із найважливіших елементів структури жорсткого поводження з тваринами є його кількісний аналіз за частинами ст. 299 КК України. Як відомо, кваліфікуючою ознакою частини 2 цієї статті є вчинення знущання з тварини або нацькування тварин у присутності малолітньої особи. Структурний розподіл злочинів, зареєстрованих за ст. 299 КК України протягом 2006–2012 років представлений на мал. 1.

Отже, у середньому за 2006–2012 роки за ч. 1 ст. 299 КК України було зареєстровано 89,1% випадків жорсткого поводження з тваринами. Такий стан обумовлений, на нашу думку, не тільки природнім бажанням більшості злочинців уникнути свідків, але й певними складнощами у доведенні складу злочину за ч. 2 ст. 299, зокрема усвідомлення винним, по-перше, власне присутності особи малолітнього віку, по-друге, усвідомлення злочинцем того, що дитина повною мірою розуміє характер вчинюваних ним дій.

Слід відмітити, що досить часто жорстоке поводження з тваринами вчиняється в реальній сукупності з іншими, більш тяжкими злочинами. Так, у жорсткому поводженні з тваринами кваліфікувалося за сукупністю з хуліганством (ст. 296 КК України) у 15,8% випадків, крадіжкою (ст. 185 КК України) – 7,4%, грабежом (ст. 186 КК України) і незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України) – 3,7% випадків відповідно. Також місцеві суди виносили поодинокі обвинувальні вироки за вчинення жорсткого поводження з тваринами у сукупності з умисним убивством (ст. 115 КК України), умисним тяжким тілесним ушкодженням (ст. 121 КК України), умисним середньої тяжкості тілесним ушкодженням (ст. 122 КК України), умисним легким тілесним ушкодженням (ст. 125 КК України), погрозою вбивством (ст. 129 КК України), порушенням недоторканності житла (ст. 162 КК України), розбоєм (ст. 187 КК України), умисним зни-

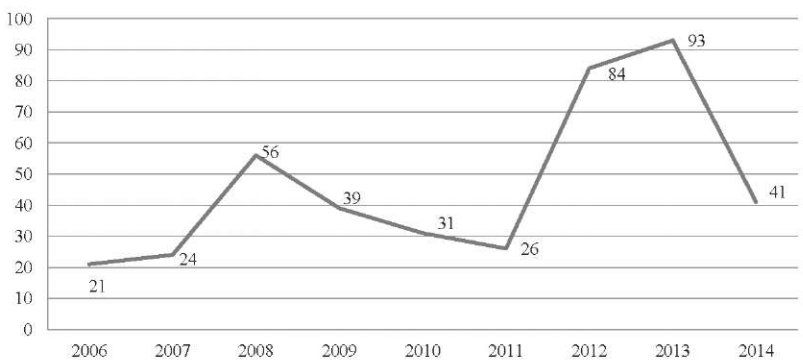
щенням або пошкодженням майна (ст. 194 КК України), ввезенням, виготовленням або розповсюдженням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК України), і деякими злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 307, 309, 313 КК України). Загальна частка обвинувальних вироків, винесених у справах щодо осіб, засуджених за ст. 299 КК України у сукупності з іншими злочинами, складає 45,8%. Цей показник свідчить на користь тези про насправді високий рівень суспільної небезпеки цього злочину, адже здатність особи умисно заподіяти тварині фізичних страждань яскраво демонструє її агресивність, емоційну нестабільність, низький рівень самоконтролю, а подекуди – стійку антисуспільну спрямованість особистості.

Під час вивчення архівних кримінальних справ і проваджень також були встановлені певні особливості щодо способу, в який винні скоювали жорстоке поводження з тваринами. Так, більшість засуджених вдавалися до завдання тварині ударів (71,9%), удушення (9,3%), застосування вогнепальної або пневматичної зброї (8,4%). Порівняно менш поширеними способами є нацькування іншої тварини (4,6%), підпалення (3,7%) і позбавлення питва та харчування (1,9%). Безперечно, спосіб скоєння злочину визначає й знаряддя його вчинення. Нами було встановлено, що найчастіше знаряддям, використаним винним, є власні фізичні зусилля (19,6%) та підручні побутові предмети, а саме – лом або палиця (18,7%) і кухонний ніж (17,7%). Останній, за результатами емпіричних досліджень В.В. Голіні та Б.М. Головікіна, є також класичним знаряддям вчинення сімейно-побутових убивств, та переконливо свідчить про імпульсивний характер злочинних дій винного [2, с. 323; 4, с. 20]. Також під час знущання з тварин іноді використовували мотузку або ланцюг (9,4%), сокиру (6,5%), пневматичну зброю (5,6%), іншу тварину (4,6%), вила (3,7%), лопату (2,8%), каміння або цеглу (2,8%), вогнепальну зброю (2,8%), молоток (1,9%), спортивне знаряддя (0,9%) тощо. Отже, ми можемо зробити висновок про те, що коло випадків жорсткого поводження з тваринами, яке потрапляє під кул зору статистичного обліку правоохоронних органів, переважно складається зі злочинів,

вчинених в умовах очевидності – імпульсивних, необдуманих інцидентів, які трапилися з раптово виниклих мотивів, без заздалегідь виниклого умислу та ретельного добору знарядь.

Щодо топографії жорсткого поводження з тваринами, тобто диференціацією злочинів за конкретним місцем їх вчинення, за даними емпіричного дослідження спостерігається чітка тенденція до скоєння цього діяння у місцях загального користування – під'їздах і внутрішніх подвір'ях багатоквартирних будинків та на прибудинковій території приватних будинків (63,6%). Однак, з нашої точки

Динаміка жорсткого поводження з тваринами в Україні протягом 2006-2014 рр.



Малюнок 2



зору, цей показник не повністю відповідає дійсності, адже умисний злочинець завжди прагне уникнути сторонніх очей. Така статистика обумовлена, вочевидь, найнижчим рівнем латентності саме випадків жорстокого поводження з твариною у присутності сусідів, перехожих, тобто за можливості власника тварини або третіх осіб підтвердити своє повідомлення до правоохоронних органів показаннями інших людей. Відповідно, менш поширеними є обвинувальні вироки у кримінальних справах за фактом мучення тварин у закритих приміщеннях (квартирах, будинках, гаражах) – 18,7%, громадських місцях (на вулицях, у парках, скверах) – 12,1%, безлюдних місцевостях (лісових масивах, пасовищах) – 5,6%.

Не менш важливим якісним показником розглядуваного злочину є його географія, тобто регіональний розподіл. Згідно з даними ДІАЗ МВС та Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України, за період 2006–2013 р. р. (до втрати даних статистичного обліку злочинності на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частині зони проведення антитерористичної операції) найбільшу кількість злочинів за ст. 299 КК України було зареєстровано в Автономній Республіці Крим, Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській та Харківській областях. Таку ситуацію, на нашу думку, можна пояснити наступним. По-перше, найвищий рівень злочинності традиційно фіксують переважно в найбільш урбанізованих областях, зокрема на Сході і Півдні України [9, с. 21; 11, с. 54–56]. По-друге, окрім вищої щільності населення для цих регіонів властива порівняно більша підтримка антисоціальних поглядів, звичаїв, традицій, установок [5]. На думку зарубіжних дослідників С. Хантінгтона та С. Кандричина, такі соціокультурні особливості, як яскравіші прояви всіх суспільних патологій (п'яцтво, наркотизм, проституція, бродяжництво тощо) саме в південно-східних регіонах України, зумовлені тривалим та потужним впливом російської, а згодом радянської державності, переважно в його найзгубніших аспектах (знищення представників інтелігенції внаслідок політичних репресій і Голодомору, поширення маргіналізму в індустріальних регіонах, міграція до спустошених аграрних районів некваліфікованої робочої сили, алкоголізація і люмпенізація населення тощо) [7, с. 81; 10, с. 56].

Жорстоке поводження з тваринами є мінливим явищем, щорічні зафіксовані прояви якого залежать від низки соціальних і правових чинників. За підсумками аналізу кількості облікованих злочинів за період 2006–2014 років, динаміка цього явища має хвилеподібний характер з тенденцією до поступового збільшення, що зображено на мал. 2.

Отже, найбільшу кількість злочинів за ст. 299 КК України було обліковано у 2012–2013 р. р., що потребує певного уточнення. Як уже було зазначено вище, 20 листопада 2012 року набув чинності Кримінальний процесуальний кодекс України, відповідно до вимог якого облік злочинності перейшов з ДІАЗ

МВС України до Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України, а нормативним підґрунтям статистичної роботи стала Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події від 19 листопада 2012 року. Відповідно до цього акту, будь-які усні та письмові заяви і повідомлення про злочини та інші події мають невідкладно фіксуватися черговим оператором самостійно без погодження з керівництвом органу внутрішніх справ. Тобто, з 20 листопада 2012 року замість кількості перевірених та зареєстрованих заяв і повідомлень у кримінально-правовій статистиці з'явилася інша категорія – кількість облікованих заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та кількість кримінальних проваджень, у яких особам вручено повідомлення про підозру. Отже, такий сплеск спричинений реформою у галузі кримінального процесу.

Висновки. Втім, як ми неодноразово наголошували вище, фіксовані на «орбіті» кримінально-правової статистики мізерні кількісні показники жорстокого поводження з тваринами не відбивають реального поширення у суспільстві цього небезпечного, масового феномена, рівень та причини латентності якого є наступним напрямом нашого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонян Ю.М. Криминология : избран. лекции / Ю.М. Антонян. – М. : Логос, 2004. – С. 181–199.
2. Голина В.В. Специально-криминологическое предупреждение преступности (теория и практика) : Дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. – Х., 1994. – 596 с. – С. 323.
3. Голина В.В. Криминологичні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандітизмом: соціально-правове і криминологічне дослідження : монографія / В.В. Голина. – Х. : Region-інформ, 2004. – 212 с. – С. 70.
4. Головкин Б.М. Криминологичні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. – Х. : Нове слово, 2004. – 252 с. – С. 20.
5. Головкин Б.М. Причинність у системі детермінації злочинності / Б.М. Головкин. // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2014_1_24.pdf.
6. Даньшин Н.И. Общетеоретические проблемы криминологии / И.Н. Даньшин. – Х.: Прапор, 2005. – 224 с. – С. 36.
7. Кандричин С. Злочинність в ареалі «зіткнення цивілізацій» : приклад України та Білорусі / С. Кандричин // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 3. – С. 71–83.
8. Лукашевич С.Ю. Криминологічна характеристика злочинності в місцях позбавлення волі / С.Ю. Лукашевич // Проблеми законності : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2000. – Вип. 44. – С. 174–180.
9. Стапис В.В. Основні тенденції сучасної злочинності в Україні // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-ти т. / Академія правових наук України / за заг. ред. В.В. Стаписа. – Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – Х. : Право, 2008. – С. 5–54.
10. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантінгтон; пер. с англ. Т. Велимсева, Ю. Новикова. – М. : АСТ, 2005. – 603 с. – С. 56.
11. Шакун В.І. Урбанізація і злочинність: монографія / В.І. Шакун. – Київ: Вид-во УАВС, 1996. – 256 с. – С. 54–56.